

Făurari și alchimiști

Mircea Eliade (București, 28 februarie 1907 – Chicago, 22 aprilie 1986) a făcut studii de filozofie la București, încheiate cu o teză despre filozofia Renașterii (1928), și la Calcutta, India (decembrie 1928–decembrie 1931). Își susține doctoratul în filozofie, la București, cu o lucrare asupra gândirii și practicilor *yoga* (1933). Între anii 1933 și 1940, simultan cu o intensă activitate teoretică, beletristică și publicistică, ține cursuri de filozofie și de istoria religiilor la Universitatea din București. În timpul războiului, este atașat cultural al Ambasadei României la Londra (1940–1941) și al Legației române de la Lisabona (1941–1945). Din 1945 se stabilește la Paris, unde predă istoria religiilor, întâi la École Pratique des Hautes Études (până în 1948), apoi la Sorbona. Invitat în SUA, după un an de cursuri ținute ca *Visiting Professor* pentru „Haskell Lectures“ (1956–1957), acceptă postul de profesor titular și de coordonator al Catedrei de istoria religiilor (din 1985 Catedra „Mircea Eliade“) a Universității din Chicago.

Cronologia operei științifice și filozofice (prima ediție a volumelor): *Solilocvii* (1932); *Oceanografie* (1934); *Alchimia asiatică* (1935); *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne* (1936); *Cosmologie și alchimie babiloniană* (1937); *Fragmentarium* (1939); *Mitul reintegrării* (1942); *Salazar și revoluția în Portugalia* (1942); *Insula lui Euthanasius* (1943); *Comentarii la legenda Meșterului Manole* (1943); *Os Romenos, Latinos do Oriente* (1943); *Techniques du Yoga* (1948); *Traité d'histoire des religions* (1949); *Le Mythe de l'Éternel Retour* (1949); *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase* (1951); *Images et symboles* (1952); *Le Yoga. Immortalité et liberté* (1954); *Forgerons et alchimistes* (1956); *Das Heilige und das Profane*, 1957 (*Le Sacré et le profane*, 1965); *Mythes, rêves et mystères* (1957); *Birth and Rebirth*, 1958 (*Naissances mystiques*, 1959); *Méphisphélès et l'Androgyne* (1962); *Patañjali et le Yoga* (1962); *Aspects du mythe* (1963); *From Primitives to Zen* (1967); *The Quest*, 1969 (*La Nostalgie des origines*, 1970); *De Zalmoxis à Gengis-Khan* (1970); *Religions australiennes* (1972); *Occultism, Witchcraft and Cultural Fashions* (1976); *Histoire des croyances et des idées religieuses I–III* (1976–1983); *Briser le toit de la maison* (1986).

MIRCEA ELIADE

Făurari și alchimiști

Traducere din franceză de
Mona Antohi și Sorin Antohi

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

In memoriam
Sir Praphulla Chandra Ray,
Edmund von Lippmann,
Aldo Mieli

Cuvânt înainte

Prima parte a dipticului pe care-l formează acest mic volum prezintă un grup de mituri, rituri și simboluri specifice meseriilor de miner, metalurgist, făurar, așa cum i se înfățișează unui istoric al religiilor. Lucrările și concluziile istoricilor tehnicilor și științelor ne-au fost de mare folos – s-o spunem din capul locului –, dar scopul nostru era altul. Am încercat să înțelegem comportamentul omului din societățile arhaice față de Materie, să urmărim aventurile spirituale în care s-a pomenit antrenat când și-a descoperit puterea de a schimba felul de a fi al Substanțelor. Ar fi trebuit să studiem mai degrabă experiența demiurgică a omului primordial, fiindcă el a fost cel dintâi care a modificat starea Materiei. Dar amintirea mitologică a acestei experiențe demiurgice n-a lăsat aproape nici o urmă. Am reținut deci drept punct de plecare studiul raporturilor omului arhaic cu substanțele minerale, și îndeosebi comportamentul său ritual de miner, metalurgist al fierului și făurar.

Să fim bine înțeleși: nu vă așteptați să găsiți aici o istorie culturală a metalurgiei, care să analizeze căile de răspândire a metalurgiei în întreaga lume, pornind din cele mai vechi centre ale ei, să clasifice valurile de cultură care au propagat-o și să descrie mitologiile metalurgice care o însoțeau. O asemenea istorie, chiar dacă ar fi posibilă, ar presupune câteva mii de pagini. De altminteri, e îndoielnic că ar putea fi scrisă. Abia începem să cunoaștem istoria culturală

și mitologiile metalurgiei africane; știm încă puține lucruri despre ritualurile metalurgice indoneziene și siberiene – or tocmai acestea sunt principalele noastre surse de mituri, rituri și simboluri legate de metale. Cât despre istoria universală a răspândirii tehnicilor metalurgice, ea continuă să aibă lacune considerabile.

Fără îndoială, n-am neglijat, de câte ori am putut, contextul istoric și cultural al diferitelor complexe metalurgice, dar, înainte de orice, ne-am propus să înțelegem universul lor mental. Substanțele minerale participau la sacralitatea Pământului-Mamă. Întâlnim foarte devreme ideea că minereurile „cresc“ în pântecul Pământului, întocmai ca embrionii. Metalurgia capătă astfel un caracter obstetric. Minerul și metalurgistul intervin în desfășurarea embriologiei subterane: ei precipită ritmul de creștere al minereurilor, colaborează la opera Naturii, o ajută „să nască mai repede“. Pe scurt, prin tehnicile sale, omul se substituie puțin câte puțin Timpului, Munca sa înlocuiește opera Timpului.

A colabora cu Natura, a o ajuta să producă într-un *tempo* tot mai rapid, a schimba modalitățile materiei – credem că am descoperit aici una dintre sursele ideologiei alchimice. Desigur, nu pretendem că există o perfectă continuitate între universul mental al minerului, metalurgistului și făurarului și cel al alchimistului – cu toate că riturile inițiatice și misterele făurarilor chinezi sunt foarte probabil parte integrantă a tradițiilor moștenite mai târziu de daoism și alchimia chineză. Dar topitorul, făurarul și alchimistul au în comun faptul că toți trei revendică o experiență magico-religioasă specială în raporturile lor cu substanța; această experiență este monopolul lor, și secretul se transmite prin riturile inițiatice ale meseriilor; toți trei lucrează asupra unei Materii pe care o socotesc deopotrivă vie și sacră, iar muncile lor urmăresc transformarea Materiei, „perfecțio-

narea“ ei, „transmutația“ ei. Vom vedea precizările și corecțiile pe care le impun aceste formule prea sumare. Dar – încă o dată – asemenea comportamente rituale față de Materie implică, sub o formă sau alta, intervenția omului în ritmul temporal propriu Substanțelor minerale „vii“. Și tocmai aici se află punctul de contact dintre artizanul metalurgist al societăților arhaice și alchimist.

Ideologia și tehnicile alchimiei constituie, în esență, a doua parte a dipticului nostru. Dacă am insistat asupra alchimiei chineze și indiene este pentru că sunt mai puțin cunoscute, precum și pentru că prezintă, într-o formă mai netă, caracterul lor de tehnică deopotrivă experimentală și „mistică“. Trebuie spus încă de pe-acum: alchimia nu a fost la origine o știință empirică, o chimie embrionară; a devenit astfel abia mai târziu, când universul său mental și-a pierdut, pentru majoritatea experimenterilor, validitatea și rațiunea de a fi. Istoria științelor nu recunoaște o ruptură absolută între alchimie și chimie: și una, și cealaltă lucrează asupra acelorași substanțe minerale, utilizează aceleași aparate și, în general, se consacră acelorași experiențe. În măsura în care recunoaștem validitatea cercetărilor asupra „originii“ tehnicilor și științelor, perspectiva specialistului în domeniul istoriei chimiei se susține perfect: chimia s-a născut din alchimie; mai exact: ea s-a născut din descompunerea ideologiei alchimice. Dar în câmpul viziunii unei istorii a spiritului, procesul se prezintă altfel: alchimia se afirmă ca *știință sacră*, în vreme ce chimia s-a constituit după ce a golit Substanțele de sacralitatea lor. Or, există în mod necesar o ruptură între planul sacralului și planul experienței profane.

Un exemplu va evidenția mai bine această diferență. „Originea“ dramei (a tragediei grecești, precum și a scenariilor dramatice din Orientul Apropiat antic și din Europa)

a fost regăsită în anumite ritualuri sezoniere care dezvoltau, în linii mari, succesiunea următoare: lupta dintre două principii antagonice (Viață și Moarte, Zeu și Dragon etc.), supliciu Zeului, plângerea „morții“ lui și explozia de bucurie cu care este salutată „învierea“ sa. Gilbert Murray a reușit chiar să arate că structura anumitor tragedii ale lui Euripide (nu doar *Bacantele*, ci și *Hipolit* și *Andromaca*) mai păstra schema vechilor scenarii rituale. Dacă e adevărat că drama derivă din asemenea scenarii rituale, că s-a constituit ca fenomen autonom utilizând materia ritului sezonier, suntem îndreptățiți să vorbim despre „originile“ sacre ale teatrului profan. Dar diferența calitativă dintre cele două categorii de fapte nu e mai puțin evidentă: scenariul ritual aparține economiei sacrului, declanșa experiențe religioase, angaja „mântuirea“ comunității considerate ca un tot; drama profană, odată ce și-a definit propriul univers spiritual și sistemul de valori, provoca experiențe de o cu totul altă natură (emoțiile „estetice“) și urmărea un ideal de perfecțiune formală cu totul străin de valorile experienței religioase. Există deci o ruptură între cele două planuri, chiar dacă, vreme de multe secole, teatrul s-a menținut într-o atmosferă sacră. Există o distanță incomensurabilă între cel care participă religios la misterul sacru al unei liturghii și cel care se bucură, ca estetik, de frumusețea ei spectaculoasă și de muzica însoțitoare.

Cu siguranță, operațiile alchimice nu erau simbolice: erau operații materiale, practicate în laboratoare, dar ele urmăreau un alt scop decât chimia. Chimistul practică observația exactă a fenomenelor fizico-chimice și a experiențelor sistematice, pentru a pătrunde structura materiei – alchimistul este interesat de „patimile“, „moartea“ și „nunta“ substanțelor rânduite în vederea transmutării Materiei (Piatra Filozofală) și a vieții umane (*elixir vitae*). C.G. Jung a

arătat că simbolismul proceselor alchimice se reactualizează în anumite vise și afabulații ale unor subiecți care nu știu nimic despre alchimie; observațiile lui nu prezintă interes doar pentru psihologia abisală; ele confirmă indirect funcția soteriologică ce pare constitutivă alchimiei.

Ar fi imprudent să evaluăm originalitatea alchimiei după impactul său asupra originii și triumfului chimiei. Din punctul de vedere al alchimistului, chimia reprezenta o „cădere“, prin chiar faptul că era secularizarea unei științe sacre. Asta nu înseamnă că facem o apologie paradoxală a alchimiei: ne conformăm celor mai elementare metode ale istoriei culturii, nimic mai mult. Nu există decât un mijloc de a înțelege un fenomen cultural străin conjuncturii noastre ideologice actuale, și anume să-i descoperim „centrul“ și să ne instalăm în el, pentru a avea acces, de acolo, la toate valorile pe care le determină. Doar privind lucrurile din perspectiva alchimistului vom înțelege mai bine universul alchimiei și-i vom măsura originalitatea. Același demers metodologic se impune pentru toate fenomenele culturale exotice sau arhaice: înainte de a le judeca, este important să le înțelegem bine, să le asimilăm ideologia, oricare ar fi mijloacele de expresie: mituri, simboluri, rituri, comportamente sociale...

Printr-un ciudat complex de inferioritate al culturii europene, a vorbi în „termeni onorabili“ despre o cultură arhaică, a prezenta coerența ideologiei sale, noblețea umanității sale, evitând să insistăm asupra aspectelor secundare sau aberante ale sociologiei, economiei și igienei sale, înseamnă a risca să fii suspectat de evaziune sau chiar de obscurantism. Acest complex de inferioritate poate fi înțeles din punct de vedere istoric. De aproape două secole, spiritul științific european a făcut un efort fără precedent pentru a explica lumea, pentru a o cuceri și transforma. Pe plan ideologic, acest triumf al spiritului științific s-a tradus nu numai prin credința în progresul

infiniit, ci și prin certitudinea că te apropii de adevărul absolut și participi mai deplin la demnitatea umană cu atât mai mult cu cât ești mai „modern“. Or, de la o vreme, cercetările orientaliștilor și etnologilor au arătat că existau – că există încă – societăți și civilizații cât se poate de respectabile care, deși nu revendicau nici un merit științific (în sensul modern al termenului) și nici o predispoziție pentru creațiile industriale, elaboraseră totuși sisteme de metafizică, morală și chiar economie perfect valabile. Dar este evident că o cultură ca a noastră, care s-a angajat eroic pe un drum pe care-l considera nu doar cel mai bun, ci singurul demn de un om inteligent și onest, o cultură care, pentru a alimenta gigantul efort intelectual pretins de progresele științei și industriei, a trebuit să sacrifice poate cea mai bună parte a sufletului său, este evident, așadar, că o asemenea cultură a devenit excesiv atașată de propriile valori și că reprezentanții săi cei mai calificați privesc cu suspiciune orice tentativă de a valida creațiile celorlalte culturi exotice sau primitive. *Realitatea* și măreția unor asemenea valori culturale situate departe de centru sunt susceptibile să trezească îndoiala printre reprezentanții civilizației europene: aceștia ajung să se întrebe dacă opera lor, prin chiar faptul că poate fi considerată drept culmea spirituală a umanității și *singura* cultură posibilă în secolul al XX-lea, merita eforturile și sacrificiile care-i fuseseră necesare.

Dar acest complex de inferioritate este pe cale să fie depășit de cursul însuși al Istoriei. De aceea, este de sperat că, întocmai cum civilizațiile extraeuropene au început să fie studiate și înțelese în cadrul propriei perspective, anumite momente din istoria spirituală europeană, care se apropie mai degrabă de culturile tradiționale și se delimitează categoric de tot ce s-a creat în Occident după triumful spiritului științific, nu vor mai fi judecate potrivit părerilor precon-

cepute polemice din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea. Alchimia se numără printre creațiile spiritului preștiințific, iar istoriograful ar risca mult prezentând-o ca pe o etapă rudimentară a chimiei, cu alte cuvinte, ca pe o știință profană. Perspectiva era viciată de faptul că istoriograful, dornic să arate într-un mod cât mai amplu rudimentele de observație și de experimentare atestate în operele alchimice, acorda o importanță exagerată anumitor texte care trădau un început de spirit științific și neglijau sau chiar ignorau alte texte care, în perspectiva propriu-zis alchimică, erau vizibil mai prețioase. Altfel spus, valorizarea scrierilor alchimice ținea cont nu atât de universul teoretic la care participau, cât de scara valorilor proprii istoriografului chimist din secolul al XIX-lea sau al XX-lea, adică, în ultimă instanță, proprii universului științei experimentale.

*

Am dedicat această lucrare memoriei a trei mari istorici ai științei: Sir Praphulla Chandra Ray, Edmund von Lippmann și Aldo Mieli, care, între 1925 și 1932, ne-au încurajat și îndrumat cercetările. Două mici cărți publicate în românește, *Alchimia asiatică* (București, 1935) și *Cosmologie și alchimie babiloniană* (București, 1937), prezentau deja esențialul dosarului despre alchimia indiană, chineză și babiloniană. Câteva fragmente din prima carte au fost traduse în franceză și publicate într-o monografie despre yoga (cf. *Yoga. Essai sur les origines de la mystique indienne*, Paris–Bucarest, 1936, pp. 254–275; vezi acum *Le Yoga. Immortalité et liberté*, Paris, 1954, pp. 274–291); o parte revăzută și adăugită din *Cosmologie și alchimie babiloniană* a fost publicată în engleză în 1938, sub titlul *Metallurgy, Magic and Alchemy* (= *Zalmoxis*, I, pp. 85–129 și, separat, în primul dintre *Cahiers de Zalmoxis*). Am reluat în cartea de față majoritatea materialelor deja folosite în studiile

noastre precedente, ținând totodată cont de lucrările apărute din 1937, mai ales traducerile textelor alchimice chineze, articolele din revista *Ambix* și publicațiile profesorului C.G. Jung. Am adăugat o serie de capitole și am rescris aproape în întregime cartea, pentru a o adapta vederilor noastre actuale asupra acestui subiect. Pentru a-l face accesibil, am redus la minimum notele de subsol. Bibliografiile esențiale, stadiul chestiunii și, în general, discutarea anumitor aspecte, mai speciale, ale problemei au fost grupate la sfârșitul lucrării, sub forma unor scurte anexe.

Grație unei burse de cercetare oferite de Bollingen Foundation, New York, am putut duce munca la bun sfârșit: îi asigurăm pe cei din conducerea Fundației de recunoștința noastră. Le suntem, de asemenea, îndatorați prietenei noastre, doamna Olga Frøbe-Kapteyn, care ne-a pus cu amabilitate la dispoziție bogatele colecții de la Archiv für Symbolforschung, pe care a fondat-o la Ascona, precum și prietenilor noștri dr. Henri Hunwald, Marcel Leibovici și Nicolas Morcovescu, care ne-au facilitat cercetările și au contribuit la completarea documentației: le aducem aici cele mai sincere mulțumiri. Datorită prieteniei dr. René Laforgue și a Deliei Laforgue, dr. Roger Godel și a lui Alice Godel, am putut lucra în casele lor din Paris și Val d'Or, și exprimăm aici cu mare plăcere toată gratitudinea noastră. În sfârșit, dragul nostru prieten, dr. Jean Gouillard, a avut, și de astă dată, bunăvoința să citească și să corecteze manuscrisul francez al acestei lucrări; e greu de exprimat recunoștința noastră pentru munca substanțială depusă, ani în șir, pentru corectarea și ameliorarea textelor noastre. În bună parte grație lui, cărțile noastre au putut să apară în franceză.

Post-scriptum la ediția a doua

De mai multă vreme, ne-am dorit să revedem și să aducem la zi această cărțuție. Dar un autor nu este întotdeauna stăpân pe producția sa. În lipsă de ceva mai bun, ne-am mulțumit să completăm informația și să analizăm bibliografia recentă în mai multe studii (*cf. History of Religions*, VIII, 1968, pp. 74–88; X, 1970, pp. 178–182; „The Myth of Alchemy“, în curs de apariție) și în două seminare ținute la Universitatea din Chicago în 1970 și 1975. Rezultatele acestor cercetări au fost integrate în noua ediție.

Deși n-am abordat subiectul din perspectiva istoriei tehnicilor și științelor, o serie de specialiști au evaluat favorabil demersul nostru. Satisfacția noastră este cu atât mai mare cu cât e vorba de savanți foarte diferiți precum istoricii chimiei antice R.P. Multhau și A.G. Debus, istoricii științei chineze J. Needham și N. Sivin, istoricul alchimiei și farmaciei occidentale W. Schneider, istoricul științei islamice S.H. Nasr și specialistul în pansofie, W.E. Peuckert.

Universitatea din Chicago, noiembrie 1976

METEORIȚI ȘI METALURGIE

Meteoriții nu puteau să nu impresioneze: veniți „de sus“, din Cer, țineau de sacralitatea celestă. La un moment dat și în anumite culturi, oamenii și-au imaginat probabil cerul ca fiind de piatră.¹ Chiar și în zilele noastre, australienii cred că bolta cerească e din cristal de stâncă sau că tronul zeului uranian e din cuarț. Or, cristalele de stâncă – despre care se presupune că s-au desprins din tronul celest – joacă un rol esențial în inițierile șamanice la australieni, la populația negrito din Malacca, în America de Nord etc.² Aceste „pietre de lumină“, cum le numesc triburile dayak maritime din Sarawak, reflectă tot ce se petrece pe pământ; ele revelează șamanului ceea ce s-a întâmplat cu sufletul bolnavului și locul în care acesta s-a făcut nevăzut. Trebuie reamintit că șamanul este cel care „vede“, fiindcă dispune de vedere supranaturală: „vede“ departe, atât în spațiu, cât și în timpul care vine; percepe și ceea ce rămâne invizibil profanilor

---

1. Câteva indicații se găsesc la sfârșitul volumului, în Nota A, unde a fost grupat esențialul bibliografiei privind meteoriții și începuturile metalurgiei.

2. A se vedea materialele și discuțiile despre acest complex mitico-ritual în cartea noastră *Le Chamanisme et les techniques archaïques de l'extase*, pp. 135 și urm. (vezi și *Șamanismul și tehnicile arhaice ale extazului*, trad. de Brîndușa Prelipceanu și Cezar Baltag, Humanitas, București [1997], 2017, pp. 140 și urm. – n. tr.).

Cuprins

<i>Cuvânt înainte</i>	7
<i>Post-scriptum la ediția a doua</i>	15
1. Meteorii și metalurgie	17
2. Mitologia epocii fierului	25
3. Lumea sexualizată	32
4. <i>Terra mater. Petra genitrix</i>	42
5. Rituri și mistere metalurgice	54
6. Sacrificii umane oferite cuptoarelor	64
7. Simbolisme și ritualuri metalurgice babiloniene	71
8. „Stăpânii focului“	77
9. Făurari divini și Eroi Civilizatori	85
10. Făurari, războinici, maeștri ai inițierii	96
11. Alchimia chineză	108
12. Alchimia indiană	126
13. Alchimie și inițiere	140
14. <i>Arcana artis</i>	153
15. Alchimie, științe naturale și temporalitate	172
Nota A: Meteorii, pietre de trăsnet, începuturile metalurgiei	189
Nota B: Mitologia fierului	191
Nota C: Motive antropogonice	192
Nota D: Fertilizare artificială și rituri orgiastice	192
Nota E: Simbolismul sexual al focului	193
Nota F: Simbolismul sexual al triunghiului	194
Nota G: <i>Petra genitrix</i>	194

Nota H: Alchimia în literatura engleză	195
Nota I: „Alchimia“ babiloniană	195
Nota J: Alchimia chineză.	196
Nota K: Tradiții magice chineze și folclor alchimic	199
Nota L: Alchimia indiană	201
Nota M: Clorura de amoniu în alchimia orientală.	203
Nota N: Generalități despre istoria alchimiei. Alchimiile greco-egipteană, arabă, occidentală. Elemente de bibliografie	204
Nota P: C.G. Jung și alchimia	208
Nota R: Alchimia în epoca Renașterii și a Reformei	212
<i>Indice</i>	215